

GESCHIEDENIS ALS EINDELOZE DISCUSSIE

Martin Roos

De mensen hebben sterk de behoefte gevoeld de eindeloze stroom van historische feiten en gebeurtenissen in te delen. Natuurlijk, de indeling in voor of na Christus ligt voor de hand, al verzetten de seculieren zich, door te spreken over 'de gebruikelijke jaartelling'. In de vroege middeleeuwen werd de geboorte van Christus gefixeerd op 753 na de stichting van Rome (is dus het jaar 1). Dan legt men een raster van 100 jaar erover (de zestiende eeuw is dus 1501 t/m 1600). Maar zo'n rekenkundige indeling zegt natuurlijk niets over de beleving van de mensen, al geloven we graag dat rond het jaar 1000 iedereen op zijn knieën lag om het eind van de wereld af te wachten (wat niet waar is) en rond het jaar 2000 dat iedereen bang was dat de computers het op zouden geven (wat wel waar is). Dit alles alsof de louter rekenkundige indeling in eeuwen enige betekenis zou hebben. Toch waren er perioden in de (West-Europese) geschiedenis, waarin men voelde (of zich inbeelddde) in een nieuwe tijd te leven. In de zogenaamde renaissance voelde men dit heel sterk en duidde de voorgaande periode met depreciatie aan als de middeleeuwen (vaak nog versterkt als de duistere middeleeuwen). Tijdens de Franse Revolutie mat men zich zelf een geheel nieuwe jaartelling aan, want het christelijke Annus Domini was niet meer van deze tijd. Deze 'new age' bleek slechts een jaar of tien te gaan duren. Voorondersteld wordt dat er een vooruitgang in de geschiedenis te bespeuren is. De mensheid gaat vooruit, al klaagt iedere generatie over 'de jeugd van tegenwoordig'. Natuurlijk kan men altijd parameters vinden die alles wat gewenst wordt kunnen aantonen, zelfs vooruitgang. In de twintigste eeuw zijn er enige wetenschappelijke 'revoluties', die het historisch onderzoek verder helpen. De archiefrevolutie ontsluit nieuwe bronnen: belastingkohieren en bevolkingsregisters; de archeologische revolutie verbetert de interpretatie en datering van objecten aanzienlijk en de computerrevolutie stelt de historici in staat modellen te maken (cliometrie). De Franse school van de Annales (begin twintigste eeuw) verzet zich tegen "*l'idole politique, l'idole individuelle et l'idole chronologique*" en gaat op zoek naar structuren en mentaliteitsgeschiedenis. Eigenlijk hoort men hierachter de menselijke kreet: laat de geschiedenis toch niet een reeks toevalligheden zijn, want dan is het zo zinloos. Als God dan de geschiedenis niet meer bestuurt, dan maar een structuur. De Duitse landbouwhistoricus Abel neemt de handschoen op en geeft een heldere redenering en zegt: iedere samenleving is in beweging, anders zou er slechts een eeuwige herhaling bestaan, een repeterende breuk, zoals in het dierenrijk. Maar het tempo van die beweging is niet steeds hetzelfde. Om erachter te komen hoe snel die beweging gaat, moet je je baseren op de landbouw (graanprijzen). Tot aan de sedentaire landbouw (8000 voor Christus) was er nauwelijks een ontwikkeling; daarna een trage; er worden wel technieken verbeterd, maar heel snel gaat het allemaal niet. Het aandrijvend vermogen neemt toe met Grieken en Romeinen tot in de middeleeuwen het jaar 1000. Rond het jaar 1000 zien we een versnelling optreden. Maar geen eenparig versnelde beweging. De seculaire trend laat periodes zien van expansie en contractie (stagnatie). Abel komt dan tot het volgende verloop van de seculaire trend (en moderne geschiedwerken zijn ook zo ingedeeld):

In de twaalfde en dertiende eeuw expansie met inflatie; toename van bevolking en productiviteit. In de veertiende eeuw tot 1482 stagnatie (de pest en haar gevolgen). Van 1482 tot 1650 weer expansie (de lange zestiende eeuw) en dan weer een stagnatie tot 1789. Voor de periode van de industriële revolutie en daarna is deze seculaire trend te grof en gebruiken de economisch historici de Kondratieffcyclus. (Er zijn ook andere economen die zich met de golfbewegingen bezig hebben gehouden en Kondratieff wordt door sommigen

nogal aangevochten). Toch is zijn indeling wel interessant. In een periode van vijfenveertig tot zestig jaar is er een impuls van technische innovatie als bron van welvaartsgroei; de neergang wordt veroorzaakt doordat investeringsprojecten uitgeput raken. Tot nu toe zijn er vier Kondratieffcycli geweest: de periode 1790 – 1844; dan de periode 1844 – 1896; het tijdperk 1896 – 1949 en ten slotte 1949 – 2016. Over twee jaar weten we dus of Kondratieff gelijk heeft.

Wij zitten met ons tijdperk rond Leonardo da Vinci in een expansieve periode van de seculaire trend. Dat weten we ook wel: de ontdekkingsreizen zijn bijna letterlijke expansie, maar kennelijk voelden de mensen in die tijd ook dat er een verandering was en dat het oude niet meer functioneerde. Luther zou nooit zo'n succes gehad hebben, als hij niet onder woorden had gebracht wat zeer velen al dachten. Luthers ideeën waren op zich niet zo bijster origineel, maar hij bracht kennelijk onder duidelijke woorden wat door velen al zo gevoeld werd. En het feit dat hij zich openlijk verzette tegen het gezag van keizer en paus maakte hem immens populair bij de lagere bevolking. Overigens, ook de Jezuïeten passen zich aan aan de veranderende maatschappij.

De Annalenschool in Frankrijk maakt o.l.v. Braudel nog een andere indeling en zegt dat de veranderingen in de geschiedenis tegelijkertijd in drie verschillende tempi zich voltrekken: structuur of *longue durée*; de conjunctuur (economische ontwikkeling) en evenementen (historische gebeurtenissen), maar deze indeling, hoe waardevol ook, laat ik hier ter zijde.

Interessant is wel wat de structuralist Foucault toevoegt aan het begrijpen van historische verschijnselen. Wij denken, zo zegt hij, altijd binnen de patronen van onze tijd. Wij hebben eigenlijk een vooroordeel (*épistèmè*), van waaruit we de werkelijkheid in heden of verleden waarnemen. De mensen zijn/waren zich hiervan niet bewust, maar ieder tijdvak heeft zijn eigen vooroordeel en moet als zodanig op zichzelf beschouwd worden. Het *épistèmè* van de renaissance zou dan zijn: nabootsen, de schilders bootsen de werkelijkheid na. (Zou ons *épistèmè* zijn: experimenteren? MR)

Voor historici is het onaanvaardbaar dat er geen overgang tussen de verschillende perioden zou zijn. Wij spreken dan ook liever over een paradigma. Hoe komt men nu van het ene paradigma in het andere? Men zou zich kunnen voorstellen dat enkelen zich vragen gaan stellen bij de dingen die door niemand betwijfeld worden en zo tot een ander inzicht een ander oordeel komen. Als in de loop van de tijd de maatschappij dit oordeel over neemt, komt er dus een ander vooroordeel of *épistèmè*.